

Ярослав Калакура,

Микола Щербак

ЦЕНТР АРХІВІСТИКИ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА в Київському університеті

Архівістика та історичне джерелознавство як спеціальні галузі історичної науки мають у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка глибоке коріння і давні традиції. Вони зародилися у середині XIX ст. у рамках історико-філологічного факультету Університету св. Володимира і, будучи тісно пов'язаними з подвижницькою діяльністю його першого ректора М. Максимовича, зі створенням на базі університету Київської археографічної комісії, Архіву давніх актів, із заснуванням Історичного товариства Нестора-літописця, часопису "Киевская старина", заклали фундамент університетського історико-джерелознавчого та архівістичного осередку, а згодом і відповідної наукової школи. Носієм і продовжувачем цих традицій нині виступає, насамперед, кафедра архівознавства та спеціальних галузей історичної науки, якій у цьому році виповнилося 60 років. Ретроспективний аналіз діяльності цього осередку, узагальнення набутого досвіду належать до важливих завдань архівно-джерелознавчих досліджень, актуальність яких особливо зростає у зв'язку з відзначенням 10-річчя Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства, з яким кафедра підтримує тісні зв'язки.

Ряд аспектів цієї проблеми вже висвітлено в опублікованих працях, присвячених історії університету, діяльності архівознавчої кафедри, науковому доробку її викладачів¹. Пропонована стаття має за мету на основі ретроспективного підходу простежити основні здобутки колективу кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки за останні 10 років в контексті творчого співробітництва з Українським науково-дослідним інститутом архівної справи та документознавства.

За 60 років діяльності кафедри, незважаючи на зміни в її назві, всі покоління її працівників розглядали себе спадкоємцями кращих традицій історично-джерелознавчих та архівістичних досліджень, започаткованих в Університеті св. Володимира, зокрема тих, що були пов'язані з київською науковою школою істориків-документалістів, яка сформувалася навколо В. Антоновича. Їй передувала подвижницька діяльність М. Максимовича, який невдовзі після приїзду до Києва ініціював збирання джерел з історії України, створення Археографічної комісії, проведення археологічних розкопок. Формально проігнорувавши цю ідею видатного вченого, царизм все ж пішов на заснування при канцелярії київського подільського і волинського генерал-губернатора в 1843 р. тимчасової комісії для розгляду давніх актів, яка ввійшла в історію як Київська археографічна комісія. Серед членів і співробітників комісії чільне місце посідали професори і доценти університету, зокрема М. Іванишев, М. Костомаров, В. Антонович, а також П. Куліш, Т. Шевченко та ін. Комісія започаткувала видання "Архива Юго-Западной России", південно-руських літописів, архівних документів². На базі історичного відділення історико-філологічного факультету університету, Київської археографічної комісії сформувалася наукова археографічна школа, лідером якої був М. Іванишев, а серед його учнів особливо виділявся своїми здібностями В. Антонович. Символічно, що саме він став засновником київської наукової школи істориків-документалістів. В. Антонович започаткував у Київському університеті в 1860 р. "Курс лекцій з джерелознавства", в якому великого значення надавалося джерелам з історії України, методиці наукової критики та використання³. Зі школи В. Антоновича вийшли такі визначні історики як М. Грушевський, О. Грушевський, В. Біднов, В. Ляскоронський, В. Щербина та ін.

Важливу роль для розвитку архівістики відіграло заснування на базі університету Київського центрального архіву давніх актів (1852 р.). Керівництво ним здійснював завідувач університетської бібліотеки А. Красовський, а серед його співробітників були І. Новицький, О. Левицький, І. Каманін, В. Романовський, К. Козловський, М. Владимирський-Буданов, О. Федотов-Чеховський та ін. Цей архів завдяки ученим університету став навчальною лабораторією для кількох поколінь архівістів та

археографів України. Його документальні матеріали стали основою створення багатьох ґрунтовних праць з української історії, заклали фундамент формування у майбутньому Центрального державного історичного архіву України (м. Київ), який нині є головною базою архівної практики студентів історичного факультету Київського університету. Директор цього архіву О. Музичук, вихованка архівознавчої кафедри університету, частий гість кафедри, прекрасний наставник і порадник студентської молоді.

Отже, є підстави говорити про давні традиції, тяглість і наступність джерелознавчих, архівних та археографічних досліджень у Київському університеті. Ці традиції передавалися від покоління до покоління його професорів і вихованців, збагачувалися і примножувалися. Багато з цих традицій успадковано в ході і після Української революції 1917-1920 рр., коли університет було українізовано, а згодом і реформовано в Інститут народної освіти. Навіть після встановлення тоталітарного режиму університетські історики не припинили джерелознавчі дослідження, хоча їхні праці і лекційні курси з джерелознавства та історіографії зазнали ідеологізації і спотворень: вони викладалися у дусі матеріалістичного трактування історії та партійно-класового підходу до відбору, оцінки і використання джерел. В університеті працювали визначні джерелознавці та архівознавці: В. Романовський, О. Оглоблин, О. Гермайзе, В. Кордт, В. Камінський, Л. Добровольський, В. Базилевич тощо, завдяки яким не було втрачено національні риси історичного джерелознавства та архівознавства, але в роки сталінських репресій більшість із цих викладачів піддали острокізму і репресіям.

Рубіжною подією в розвитку джерелознавчо-архівних досліджень, у підготовці професійних істориків-архівістів стало заснування згідно з постановою уряду УРСР восени 1944 р. в Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка кафедри архівознавства і відділення для підготовки архівістів. Кафедру очолив професійний історик-архівіст (випускник Московського історико-архівного інституту), кандидат історичних наук Ф. Шевченко, який працював начальником науково-видавничого відділу Архівного управління НКВС УРСР. Він продовжив справу формування архівно-джерелознавчого осередку в університеті, поклав початок створення колективу кафедри, опрацювання навчального плану, програм базових дисциплін нової спеціальності⁴. До цієї роботи Федір Павлович залучив тодішнього начальника науково-методичного відділу Архівного управління, а згодом директора Центрального державного історичного архіву (теж вихованця Московського історико-архівного інституту) В. Стрельського, зарахованого за сумісництвом на посаду старшого викладача кафедри. Після призначення Ф. Шевченка заступником голови Комісії з історії Великої Вітчизняної війни завідувачем кафедри став В'ячеслав Ілліч, який вже мав певний досвід науково-педагогічної та організаційно-архівної роботи.

Майже 40 років діяльність кафедри була пов'язана з ім'ям В. Стрельського. Окрім архівознавчих дисциплін, кафедра забезпечувала викладання історичного джерелознавства, археографії та спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. Зважаючи на гострий брак фахівців, В'ячеслав Ілліч основні курси читав сам, паралельно ведучи пошук викладачів, їхню підготовку⁵. Поступово сформувався колектив кафедри - А. Введенський, М. Варшавчик, А. Грінберг, С. Яковлев, який і став осередком джерелознавчо-архівних досліджень. У 60-ті роки до нього влилися О. Долинський, Р. Петренко, А. Іваненко, у 80-ті - І. Войцехівська, С. Павленко та ін. Визнаним лідером цього осередку залишався В. Стрельський: він читав основні лекційні курси, успішно провадив наукові дослідження, першим захистив докторську дисертацію, підготував оригінальні підручники з джерелознавства, започаткував аспірантуру при кафедрі.

Помітно активізувалася робота кафедри в роки "хрущовської політичної відлиги". Цього працівники підготували україномовний навчальний посібник "Допоміжні історичні дисципліни"⁶. Основні його розділи - "Архіви", "Архівознавство", "Джерелознавство", "Сфрагістика", написав В. Стрельський. С. Яковлев підготував розділ "Археографія", В. Дядиченко - "Основи палеографії", А. Введенський - "Дипломатика". Посібник засвідчив

наявність в Україні фахівців, здатних досліджувати і науково осмислювати важливі розділи архівознавства та джерелознавства. Незважаючи на панівні тоді ідеологічні парадигми, партійно-класове трактування природи джерела і архівного документа, у ньому давалося відносно об'єктивні відомості про історію архівної справи, мережу архівних установ, структуру державного архівного фонду, методи і правила опублікування історичних джерел. Упродовж трьох десятиліть посібник посідав провідне місце у списках основної навчальної літератури для студентів історичних факультетів.

За умов наростання авторитаризму спеціальні галузі історичної науки, насамперед джерелознавство та архівознавство, зазнали ще більшої ідеологізації. Зусилля дослідників зосереджувалися на опрацюванні загальносоюзних проблем, їхні праці зазнавали зросійщення, що негативно відбилося на тематиці кафедральних досліджень, на спрямуванні навчальної літератури. Все ж у навчальному процесі використовувалися навчальні підручники В. Стрельського⁷, С. Яковлева, які незважаючи на їхню ідеологічну зашореність, містили певний мінімум фактичних відомостей і методичних рекомендацій щодо пошуку, дослідження і використання джерел, підготовки їх до опублікування.

У 1982 р. кафедру очолив проф. В. Замлинський. Маючи архівознавчу освіту (як випускник Московського історико-архівного інституту) і досвід практичної діяльності в архівах Волині та Києва, він у 80-х роках багато зробив для налагодження співпраці кафедри з архівними установами, з Головним архівним управлінням при РМ УРСР, для розгортання джерелознавчих та архівних досліджень. До колективу кафедри долучилися доцент Ю. Сорока (асистент), а згодом доцент А. Зубко, які зосередилися на опануванні курсів "Документознавство", "Діловодство", "Історична географія", "Спеціальні історичні дисципліни" та ін. Однак надмірна централізація архівної справи і освіти, характерна для часів "брежнєвщини", не сприяла розвитку архівістики в Україні і утвердженню архівознавчої спеціальності. Основні зусилля кафедри, яку в 1987 р. було перейменовано на кафедру джерелознавства та архівознавства (а замість спеціальності архівознавство запроваджено відповідну спеціалізацію), зосереджувалися на дослідженні джерелознавчих проблем та спеціальних історичних дисциплін.

Певний імпульс у діяльності кафедри з'явився в роки "горбачовської перебудови". Колектив кафедри і, насамперед її завідувач В. Замлинський, активно включилися у розробку актуальних проблем історії України, замовчуваних тем, в очищення джерельної бази історії України від спотворень і фальсифікацій. Першою ластівкою на цьому шляху став двотомник "Історія України в особах"⁸. У ньому вміщено нариси про київських та галицько-волинських князів Володимира Святославовича, Ярослава Мудрого, Данила Галицького, видатних діячів козацької доби Богдана Хмельницького, Івана Виговського, Петра Дорошенка, Івана Мазепу, Пилипа Орлика, про діячів українського відродження Івана Котляревського, Михайла Максимовича, Тараса Шевченка, Володимира Антоновича, Михайла Драгоманова, Івана Франка, Лесю Українку, про політиків і вчених ХХ ст. Михайла Грушевського, Володимира Винниченка, Симона Петлюру, Павла Скоропадського, Євгена Коновальця, Степана Бандеру, Андрія Мельника та ін.

В. Замлинський ініціював підготовку і видання в 1992 р. навчального посібника зі спеціальних історичних дисциплін⁹. У його створенні взяли участь, окрім викладачів кафедри, науковці Інституту історії Академії наук України, викладачі інших вузів. Посібник започаткував комплексний підхід до спеціальних історичних дисциплін як підсистем історичної науки. Виникнення і розвиток їх автори пов'язували з розвитком специфічних методів дослідження різних видів джерел, розкриваючи водночас значення кожної з дисциплін для методології історичної науки. Нові підходи зафіксовано у статтях посібника, присвячених джерелознавству, археографії, архівознавству, у них вказувалось на їхній зв'язок з палеографією, дипломатикою, хронологією, геральдиком, сфрагістиком тощо. У статті "Археографія", наприклад, подавалися основні етапи розвитку археографічних знань, удосконалення практики і правил публікації писемних джерел.

Творчі плани В. Замлинського охоплювали велике коло наукових і навчальних проблем, включаючи дослідження замовчуваних сторінок української історії, підготовку національних підручників з архівознавчих дисциплін. На жаль, у грудні 1993 р. Володимира Олександровича не стало. Виконання обов'язків завідувача кафедри покладено на доц. Ю. Сороку, а в листопаді 1994 р. Вчена рада університету обрала на цю посаду проф. Я. Калакуру. Разом з колективом кафедри, склад якої поповнили доктори історичних наук, професори Б. Корольов та М. Щербак, кандидат історичних наук, асистент Палієнко М. Г., новий завідувач прагнув, з одного боку, зберегти і примножити традиції, закладені Ф. Шевченком, В. Стрельським та В. Замлинським, а з іншого - підняти діяльність кафедри на вищій щабель, що зумовлено новими законодавчими актами про вищу школу, науково-педагогічну діяльність, "Про Національний архівний фонд і архівні установи", про національний статус університету тощо.

У 1995 р. у роботі кафедри виникли деякі суб'єктивні труднощі, вилучення виключенням спеціальності "Архівознавство" з номенклатури вищої школи, а також недостатньою підтримкою її з боку деканату факультету. Декілька років було витрачено на відновлення спеціальності, на її ліцензування за напрямом "Історія", на розроблення і затвердження відповідних навчальних планів та програм.

Виходячи з пріоритетів кафедри як випускової за спеціальністю "Архівознавство", а також враховуючи підвищення ролі спеціальних галузей та спеціальних дисциплін у підготовці професійних істориків, Учена рада Київського університету в 1996 р. ухвалила зміну назви кафедри. Відповідно з цим запроваджувалась не тільки нова назва кафедри - архівознавства та спеціальних галузей історичної науки, й розгорнулась переорієнтація усіх напрямків її роботи, кожного викладача, програм навчальних дисциплін на архівознавчий та джерелознавчо-історіографічний напрямок. Завдяки цьому діяльність кафедри набула нового змісту, підвищився її статус як у системі підготовки істориків-архівознавців, так і в структурі архівно-археографічних та джерелознавчих інституцій України.

З другої половини 90-х років минулого століття домінуюче місце серед навчальних дисциплін кафедри посіли нормативні та професійно-орієнтовані курси, покликані забезпечити високий теоретичний і практичний рівень підготовки істориків-архівістів. Читання основних нормативних та професійно орієнтованих дисциплін забезпечували професори кафедри: М. Щербак ("Архівознавство", "Теорія і методика архівної справи", "Національний архівний фонд України"), Я. Калакура ("Архівна система України", "Менеджмент архівної галузі"), Б. Корольов, а після його виходу на пенсію доц. М. Палієнко ("Археографія", "Інформаційні системи в архівній справі"), І. Войцехівська ("Особові архівні фонди"), доценти А. Іваненко ("Історія архівної справи"*), С. Павленко ("Кінофотофонодокументи в джерельній базі історії України"), М. Палієнко ("Зарубіжне архівознавство", "Зарубіжна архівна Україніка"), Ю. Сорока ("Документознавство", "Діловодство"), А. Зубко ("Хронологія, ономастика і сфрагістика в архівознавстві").

Кафедра забезпечує читання низки нормативних загально-факультетських курсів і спецкурсів для бакалаврів, спеціалістів і магістрів, зокрема "Національний архівний фонд України" (проф. Щербак М. Г.), "Історичне джерелознавство", "Методика опрацювання історичних джерел" (доц. С. Павленко), "Історіографія", "Українська історіографія", "Джерела з історії української державності" (проф. Я. Калакура), "Спеціальні історичні дисципліни", "Київська школа істориків-документалістів" (проф. І. Войцехівська), "Історія держави і права", "Джерела з історії політичних партій" (доц. Ю. Сорока), "Історична географія", "Історична картографія", "Геральдика" (доц. А. Зубко). До навчального процесу на кафедрі на засадах сумісництва залучена доц. Н. Маковська - директор Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України ("Архівознавство").

Домінантою діяльності кафедри в умовах державної незалежності України стало створення навчально-методичного комплексу для спеціальності "Архівознавство". Її

колектив усвідомлював, що підготувати такий комплекс лише власними силами, без кооперації з іншими інституціями складно. З метою реалізації цього завдання було укладено нову угоду про співробітництво з Головним архівним управлінням (нині Державний комітет архівів України)** , договір про співпрацю з Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, налагоджено творчі зв'язки з Українським науково-дослідним інститутом архівної справи та документознавства, Інститутами рукопису та Інститутом архівознавства НБУ ім. В. І. Вернадського, відділами історіографії та спеціальних історичних дисциплін Інституту історії України та ін. Завдяки кооперації наукового потенціалу за порівняно короткий час вдалося підготувати і видати комплект підручників "Архівознавство"¹⁰ (кер. автор. кол. проф. Я. Калакура, серед авторів проф. М. Щербак), посібник "Нариси історії архівної справи"¹¹ (серед авторів проф. Я. Калакура, проф. І. Войцехівська, доц. М. Палієнко, колишній аспірант кафедри, к. і. н. І. Мишак), "Хрестоматію з архівознавства". Комплекс, зокрема базовий підручник* дістав високу оцінку архівної громадськості. У ньому архівознавство трактується як цілісна наукова система знань і комплексна навчальна дисципліна, яка вивчає в органічній єдності історію, теорію і методику архівної справи, її правові та економічні засади, архівний менеджмент та інформаційні системи, принципи формування і використання документів архівного фонду, технології їх зберігання та реставрації.

Предметом архівознавства кафедрою визначено провідні тенденції та основні закономірності становлення і розвитку архівної справи, наукові принципи роботи з документами, експертизи їхньої цінності, класифікації, відбору для зберігання, технології опрацювання і організації користування документами. В її колективі опрацьовано критерії періодизації архівної справи в Україні, формування системи архівних установ. Ці критерії враховують головні віхи історії України, її державних установ, розвитку національної культури, а також найважливіші рубежі в історії архівів.

Навчально-методичний комплекс суттєво доповнюють термінологічний довідник "Архівістика" та три випуски біобібліографічного довідника "Архівісти України", серед авторів статей якого є професори І. Войцехівська, Я. Калакура, доц. М. Палієнко та ін.

Важливим набутком кафедри стали джерелознавчі дослідження. В 1998 р. вийшов у світ довідник "Джерелознавство історії України" (керівн. автор. колективу проф. М. Варшавчик, заст. проф. Я. Калакура¹²). Довідник, який складається з трьох взаємопов'язаних частин: а) основні категорії, поняття та терміни; б) видатні пам'ятки та групи джерел з історії України; в) джерелознавці історії України, допущено Міністерством освіти і науки як навчальний посібник.

Підсумковий характер має перший національний підручник "Історичне джерелознавство"¹³, підготовлений викладачами кафедри у складі професорів Я. Калакури (керівник), І. Войцехівської, Б. Корольова, доцентів С. Павленко, М. Палієнко. Як відзначив у рецензії проф. Р. Пиріг, цей підручник відповідає вимогам сучасних стандартів до навчальної літератури¹⁴. Його складовими компонентами є такі основні частини: а) теоретико-методологічні засади історичного джерелознавства; б) основні групи джерел з історії України; в) термінологічний словник, що містить тлумачення понад 160 термінів і понять. Історичне джерелознавство трактується в підручнику як спеціальна галузь наукових історичних знань, яка вивчає походження історичних джерел, теорію і методику їхнього опрацювання та використання в історичних дослідженнях, склад, структуру й функціонування джерельної бази історичної науки.

Значення цього підручника полягає в тому, що він увібрав напрацювання в царині історичного джерелознавства багатьох поколінь істориків, насамперед Київського університету, починаючи від В. Антоновича, В. Іконнікова, О. Грушевського, І. Каманіна, М. Петровського і закінчуючи Ф. Шевченком, В. Стрельським, М. Варшавчиком, В. Замлинським, його сучасними джерелознавцями. Підручник ґрунтується також на здобутках західноєвропейських джерелознавчих шкіл Л. Ранке, Л. Февра, М. Блока, Л. Намієра, М. Крага, І. Дройзена, у ньому враховано думки із праць російських

джерелознавців О. Лаппо-Данилевського, В. Данилевича, І. Ковальченка, О. Пронштейна, С. Шмідта, визначних українських дослідників джерел М. Грушевського, Д. Дорошенка, І. Крип'якевича, О. Домбровського, О. Оглоблина, Н. Полонської-Василенко, Т. Мацьківа, Л. Винара, М. Ковальського, С. Макарчука, Ю. Мицика та ін.

Відзначаючи національний характер підручника "Історичне джерелознавство", рецензенти Р. Матейко, Ю. Мицик, Р. Пиріг, С. Макарчук та ін. звернули увагу як на його українознавчу спрямованість, апеляцію до досвіду провідних українських джерелознавців, так і на присутність у ньому самостійного розділу, присвяченого безпосередньо основним групам джерел з історії України. Його розділи охоплюють характеристику речових, писемних, усних джерел з української історії.

Архівознавча та джерелознавча тематика має дедалі більшу питому вагу в проблематиці студентських і дисертаційних робіт. Цікаві джерелознавчі та архівознавчі дослідження захистили колишні аспіранти І. Мишак, В. Пилипів, І. Мага, Т. Антонченко та ін. Важливе місце в структурі навчально-методичної та науково-дослідної роботи кафедри посідають проблемам загальної історіографії як спеціальної галузі історичної науки. В колективі кафедри сформувався погляд на історіографію як на спеціальну галузь знань, що вивчає історію історичної науки, діяльність її провідних установ, наукових шкіл, течій, окремих істориків як у межах світового історичного простору, так і окремих регіонів та країн (загальна історіографія), що визначає повноту дослідження окремих проблем (проблемна історіографія), окремих сфер історії суспільного розвитку: політичної, соціально-економічної, воєнної, дипломатичної, культурної тощо (тематична історіографія).

Продовженням історіографічних традицій Київського університету, напрацювань О. Оглоблина, М. Марченка, проф. Я. Калакури, В. Котова та інших можна розглядати курс лекцій "Українська історіографія" який побачив світ у травні 2004 р. У ньому розглядається генеза української історичної думки від найдавніших часів до сучасності як цілісного явища, що охоплює її розвиток як в материковій Україні, так і діаспорі.

Нарешті, слід згадати і такий розділ діяльності кафедри як забезпечення викладання комплексного курсу "Спеціальні історичні дисципліни" і відповідні наукові дослідження, які здійснюються тепер під керівництвом проф. І. Войцехівської. Кафедра виходить з того, що спеціальні історичні дисципліни - це вагома підсистема історичної науки, яка складається з двох взаємопов'язаних блоків:

а) дисципліни, які опрацьовують спеціальні методи історичних досліджень (хронологія, метрологія тощо);

б) дисципліни, які досліджують окремі, специфічні групи джерел (дипломатика, іконографія, геральдика і т. д.). Відповідно до цього опрацьовано нову програму курсу і плани семінарських занять, завершується підготовка разом з відділом спеціальних історичних дисциплін Інституту історії України НАН України (зав. проф. М. Дмитрієнко) нового навчального посібника "Спеціальні історичні дисципліни: теорія і методика". Крім того, опрацьовуються наукові основи кожної, окремо взятої дисципліни: сфрагістики, геральдики, ономастики, хронології, картографії тощо. Цікаві розвідки з цієї проблематики оприлюднили доц. Зубко А. М., колишній аспірант, нині к. і. н. В. Панченко, аспірант М. Чмир.

Загалом, за останнє десятиріччя у навчальний процес зі спеціальності "Архівознавство" впроваджено майже 20 нових професійно-орієнтованих та спеціальних курсів, удосконалено систему навчальних та виробничих практик.

Зі викладеного очевидно, що навчальна та науково-дослідна робота викладачів за минуле десятиріччя була максимально спрямована на підготовку національних підручників та навчальних посібників з архівознавчих, джерелознавчих та історіографічних дисциплін. І це цілком природно, оскільки визначальним критерієм ефективності наукових досліджень вузівських учених завжди було впровадження їхніх результатів у навчальний процес, практична робота по створенню навчальних підручників, посібників, методичних рекомендацій.

Звичайно, інтенсивність наукових досліджень викладачів далеко не однакою, ще недостатнім залишається впровадження їхніх результатів. Хоч науково-дослідна робота викладачів дедалі більше індивідуалізується, вона не виключає і колективних форм праці, кооперування зусиль навколо комплексних тем. У цій справі кафедра надає великого значення роботі з студентами та аспірантами, щорічно проводить архівознавчі, джерелознавчі або історіографічні читання. Викладачі та аспіранти беруть участь у роботі міжнародних і всеукраїнських наукових конференцій.

Без перебільшення можна стверджувати, що за свою 60-річну історію кафедра архівознавства та спеціальних галузей історичної науки нагромадила вагомий досвід науково-дослідної, навчально-методичної і виховної роботи, зарекомендувала себе як колективна наукова історико-архівознавча, джерелознавча та історіографічна школа. Через цю школу пройшли сотні студентів, десятки аспірантів та докторантів. За неповними даними підготовлено близько 650 фахівців з архівознавства, джерелознавства, історіографії, понад 10 докторів та 40 кандидатів наук. Зараз кафедра має двох докторантів, 10 аспірантів і прикріплених для написання дисертацій. На чотирьох курсах історико-архівознавчого відділення навчається майже 80 студентів. Помітні зміни вносяться в тематику курсових, дипломних, магістерських та дисертаційних робіт, зростає питома вага архівознавчих, джерелознавчих та історіографічних тем. Правилком стало те, що більшість кваліфікаційних робіт студентів та всі кандидатські і докторські дисертації базуються на архівних джерелах.

У перспективних і найближчих планах колективу кафедри, який з 2003 р. очолив д. і. н., проф. М. Щербак, головне місце посідають наукові дослідження і створення нових навчально-методичних комплексів з археографії, архівістики, джерелознавства, історіографії, зі спеціальних історичних дисциплін. Особливу увагу буде звернуто на вивчення зарубіжної архівної україніки (докторант М. Палієнко, аспірант Т. Боряк), на створення хрестоматії з історичного джерелознавства (проф. М. Щербак, доц. С. Павленко), з української історіографії (проф. Я. Калакура), на підготовку підручників "Спеціальні історичні дисципліни" (проф. І. Войцехівська), "Історична географія" (доц. А. Зубко), посібника "Документознавство" (доц. Ю. Сорока), на перевидання доопрацьованого довідника "Джерелознавство історії України".

Отже, у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, який у цьому році відзначив своє 170-річчя, сформувався потужний науковий осередок, який опрацьовує нові проекти розвитку архівознавства та спеціальних галузей історичної науки, створює навчальну літературу та готує нову генерацію істориків-архівістів, джерелознавців, історіографів.

1. Див.: Стрельський В. І. Підготовка кадрів істориків-архівістів у нашій республіці // Архіви України. - 1978. - № 5; Сургай Г. И., Табачник Д. В. Кафедра архивоведения и специальных исторических дисциплин Киевского университета // Археологический ежегодник за 1983 год. - М., 1985; Замлинський В. О., Стрельський В. І., Іваненко А. М.. Розробка спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін // Вісн. Київ. ун-ту: Історичні науки. - К., 1984. - № 26; Тарасенко О. Становлення та розвиток історичної освіти і науки у Київському університеті у 1834-1884 рр. - К., 1995; Калакура Я. С. Архівознавство у Шевченківському університеті // Студії з арх. справи та документознавства. - Т. 4. - К., 1999; Він же. Історико-архівознавча школа Київського університету ім. Т. Шевченка // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство. - К., 2000. - Вип. 2. та ін.
2. Журба О. І. Київська археографічна комісія. 1843-1921. - К., 1993.
3. Див.: Калакура Я. С. Будівничий історико-архівної школи Київського національного університету імені Тараса Шевченка // Проблеми архівознавства та джерелознавства. - Вип. 4. - К., 2001.
4. Допоміжні історичні дисципліни: Короткий курс. - К., 1963.

5. Див.: Стрельський В. И. Теория и методика источниковедения истории СССР. - К., 1968 та ін.
6. Див.: Історія України в особах IX-XVIII ст. - К., 1993; Історія України в особах XIX-XX ст. - К., 1995.
7. Специальные исторические дисциплины. - К., 1992.
8. Архівознавство. - К., 1998; Архівознавство. Вид 2-е, випр. і доп. - К., 2002.
9. Нариси історії архівної справи в Україні. - К., 2002.
10. Джерелознавство історії України. - К., 1998.
11. Історичне джерелознавство: Підручник. - К., 2002.
12. Пиріг Р. Сучасні підручники з історичного джерелознавства // Урядовий кур'єр. - 2003, 16 трав.
13. * Після виходу А. Іваненка на пенсію цей курс читає доц. А. М. Зубко.
14. ** Проф. Я. Калакура впродовж 1996-2003 рр. був членом колегії Держкомархіву України.